

Баланың дамуына қоршаған ортаның әсері

ЖАРИЯЛАНДЫ
14.06.2023

СІЛТЕМЕ
<https://bilimger.kz/140246/>

Имаш Аяжан Сейдуллақызы

7M01101 – Педагогика және психология мамандығының 2 курс магистранты

Ш.Есенов атындағы Каспий технологиялар және инжиниринг университеті
Қазақстан, Ақтау

Тірек сөздер:, Әлеуметтік педагогика,әлеуметтік орта, әлеуметтік немесе қоғамдық психология, әлеуметтену, әлеуметтік факторлар,тәрбие.

Әлеуметтік педагогикада қоғам, әлеуметтік орта, ең алдымен, баланы оған қосу және ең жақын әлеуметтік орта арқылы тұтас қоғамға интеграциялау процесі тұрғысынан қарастырылады. Осы тұрғыдан алғанда, адам мен оның қоғамдағы өмірінің сыртқы әлеуметтік жағдайлары арасындағы қарым-қатынастың өзара әрекеттесу сипаты

болуы маңызды болады. Қоршаған орта дегеніміз жай ғана көшелер, үйлер және заттар емес, оған кіру кезінде адам өзін жайлы сезіну үшін олардың орналасқан жерін білу жеткілікті. Қоршаған орта сонымен қатар осы қауымдастықтың барлық мүшелеріне қолданылатын қарым-қатынастар мен ережелердің ерекше жүйесімен сипатталатын ең алуан түрлі адамдар қауымдастығы болып табылады. Сондықтан, бір жағынан, адам оған

өзінше бір нәрсені енгізеді, белгілі бір дәрежеде оған әсер етеді, өзгертеді, бірақ сонымен бірге қоршаған орта да адамға әсер етеді, оған өз талаптарын қояды. Ол адамды,

оның кейбір әрекеттерін, көріністерін қабылдауы немесе бас тартуы мүмкін; оған мейірімділік танытуы мүмкін немесе дұшпандық жасауы мүмкін.

Соңғы он жылда педагогикада және басқа да қоғамдық ғылымдарда

«әлеуметтену» және «білім беру» ұғымдарының арақатынасы туралы мәселе кеңінен талқыланды. Бұл мәселеге мемлекет идеологиясының өзгеруіне (коммунистік идеологиядан бас тарту), тәрбиенің мақсаттарын, мазмұны мен әдістерін қайта қарауға ерекше назар аударылады. Сонымен қатар, кейбір авторлар тәрбиені әлеуметтенумен алмастыруға тырысса, басқалары тәрбиені бала тұлғасын әлеуметтендірудің бір бөлігі

деп санаса, басқалары азаматтық-адамгершілік тәрбиені әлеуметтену деп түсінеді.

Басқа

да көзқарастар бар. Дегенмен, бала тұлғасының әлеуметтенуінің іргелі факторларының бірі білім екені әркім үшін даусыз. Жалпы алғанда, тәрбие – жеке тұлғаның адамгершілік қасиеттерінің дамуы мен қалыптасуына ықпал ететін, сол арқылы баланың әлеуметтенуіне әсер ететін мақсатты процесс. Әлеуметтік факторлардың адамға әсер етуінің құрамдас бөлігі бола отырып, оның өзіндік ерекшеліктері бар. Бұл процесс, басқаларға қарағанда, әрқашан мақсатты болып табылады және оған саналы түрде бейімделген немесе бұл үшін арнайы дайындалған адамдар жүзеге асырады: ата-аналар,

мұғалімдер, тәрбиешілер, кеңесшілер, әлеуметтік педагогтар және т.б.; Тәрбие арқылы баланың әлеуметтенуіне әсер ететін басқа да әлеуметтік факторлар – ол тұрған орта, бұқаралық коммуникация құралдары, мәдениет және т.б. ескерілді. Дегенмен, білімнің басқа әлеуметтік факторлардың арасында өте белгілі орын алатынын және оларды алмастыра да, жоққа шығара да алмайтынын есте ұстаған жөн.

Тағы бір мәселе, бала дамуына тәрбиенің әсері уақыт өте динамикалық түрде өзгереді. Бала неғұрлым кішкентай болса, соғұрлым жеке тұлғаның қалыптасуы мен дамуына тәрбиелік ықпалы күшті болады. Уақыт өте келе, бала есейген сайын оның үлесі

азаяды, бірақ баланың белгілі бір әлеуметтік құндылықтар мен нұсқауларды таңдау және

таңдаудағы дербестік дәрежесі, оның дамуына өзіндік әсері артады. Бұл төбелермен қосылған екі пирамида ретінде ұсынылуы мүмкін. Бірінші пирамиданың негізі – балаға туғаннан бастап тәрбиелік ықпал ету. Бірте-бірте бұл әсер әлсірейді, бірақ тағы бір процесс күшейеді – өзін-өзі тәрбиелеу, оның қоғамға өз бетімен кірігуіне ықпал ететін баланың жеке басын жетілдіруге, өзін-өзі дамытуға және өзін-өзі жүзеге асыруға саналы дербес әрекеті белсенді болады. Өзін-өзі тәрбиелеу қажеттілігі адамның жетекші жеке қасиеттерімен алдын ала анықталатын және оған әлеуметтену субъектісі позициясын қамтамасыз ететін тұлға дамуының ең жоғарғы формасы екені белгілі. Сондықтан тәрбиешінің рөлі төмендей бастайды. Бірақ тікелей адамның өзінен келетін мотивтер бірінші орынға шығады. Біздің модель бойынша адам екінші пирамиданың негізіне ұмтылады, оған жету екіталай, өйткені өзін-өзі тәрбиелеу процесі өмір бойына созылады.

Тәрбиенің, өзін-өзі тәрбиелеудің және басқа да әлеуметтік факторлардың (мәдени, тарихи және діни дәстүрлер, БАҚ, балалар қоғамдық бірлестіктері, мектеп ұжымы, достары және т.б.) оң ықпалының нәтижесінде баланы қоғамға интеграциялаудың табиғи процесі жүреді. «адам мәдениетіне өсу» орын алады (Л.С.Выготский), яғни. оның әлеуметтенуі. Сонымен қатар, әлеуметтік ортаның балаға әсері неғұрлым маңызды және жан-жақты болса, бала соғұрлым еркін және одан тәуелсіз болады. Дегенмен, баланың әлеуметтену процесі көбінесе қандай да бір

объективті немесе субъективті себептерге байланысты қиындайды. Осылайша, баланың қоғамға енуі оның физикалық немесе психикалық дамуының ерекшеліктеріне байланысты

қиын болуы мүмкін. Немесе баланың әлеуметтік нормалар мен құндылықтарды ассимиляциялауы ол өмір сүретін ортаның жағымсыз — стихиялық немесе әдейі әсерінен және т.б. Нәтижесінде бала қалыпты әлеуметтік қарым-қатынастан «құлайды», сондықтан оны қоғамға сәтті кіріктіру үшін арнайы көмек қажет. Мұндай балалардың әлеуметтену процесі де, ең алдымен, тәрбие арқылы жүзеге асады, ол арқылы осы процеске мақсатты ықпал ету және басқару жүзеге асырылады. Дегенмен, бұл ретте балалардың әрбір санаты үшін оң факторларды белсендіруге және жағымсыз факторларды бейтараптандыруға мүмкіндік беретін оқу-тәрбие процесінің өзіндік әдістері мен технологиялары жасалуы керек.

Тұтастай алғанда, тәрбиешілер мен мамандардың күш-жігері қиын өмірлік жағдайдағы баланың әлеуметтік бейімделуіне бағытталуы керек, яғни. оның қоғамда қабылданған мінез-құлық ережелері мен нормаларына белсенді бейімделуі немесе жағымсыз факторлар әсерінің салдарын жеңу туралы. Егер әлеуметтік маңызды қасиеттердің жоғалуы немесе қалыптаспау дәрежесі баланың әлеуметтік ортаның жағдайына сәтті бейімделуіне кедергі болатындай жоғары болса, т.б. оның әлеуметтік дезадаптациясы бар, онда бұл жағдайда баланы әлеуметтік оңалту қажет, ол бала жоғалтқан әлеуметтік байланыстар мен қарым-қатынастарды қалпына келтіруге, оның әлеуметтік мәртебесін қалпына келтіруге бағытталған арнайы шаралар жүйесін қолдануды көздейді. қоғамдағы әлеуметтік бейімделу.

Осылайша, баланың қоғамдағы даму процесінде оның әлеуметтенуі жүзеге асырылуы керек, оған әлеуметтік бейімделу кіреді. Егер бұл орын алмаса, тағы бір құбылыс байқалады — бейімделмеу, онда баланы әлеуметтік оңалту қажеттілігі туындайды.

ҚМ АА Куәлік нөмірі: **KZ45VPY00102718** — ҚР Мәдениет және Ақпарат министрлігі

© 2026 **Bilimger.kz** Ақпараттық-танымдық білім порталы. Барлық мазмұн авторлық құқықпен қорғалған.